

ЩЕРБА Вікторія*

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ

03035, пл. Солом'янська, 1, м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8529-7979>

Система інституційного забезпечення протидії наркаторгівлі: організаційно-правовий аспект

Анотація. У статті досліджено систему інституційного забезпечення протидії наркаторгівлі крізь призму організаційно-правового аспекту її функціонування в умовах сучасних трансформацій безпекового середовища. Актуальність теми зумовлена розширенням масштабів незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, поширенням транснаціональної організованої злочинності, використанням цифрових технологій та електронних платформ для здійснення незаконної діяльності, а також необхідністю вдосконалення механізмів державного управління у сфері протидії наркозлочинності відповідно до міжнародних стандартів і зобов'язань України. Метою статті є комплексний аналіз системи інституційного забезпечення протидії наркаторгівлі, визначення її структурних елементів, особливостей організаційно-правового регулювання діяльності суб'єктів протидії, а також обґрунтування основних напрямів удосконалення механізмів міжвідомчої взаємодії та нормативно-правового забезпечення в зазначеній сфері. Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціально-юридичні методи пізнання, зокрема системний, структурно-функціональний, формально-юридичний, порівняльно-правовий, логіко-семантичний та інституційний методи. Увагу зосереджено на аналізі проблем організаційно-правового характеру, серед яких – дублювання повноважень окремих органів, недостатня координація міжвідомчої взаємодії, фрагментарність нормативного регулювання, потреба в удосконаленні механізмів міжнародної співпраці, адаптації національного законодавства до європейських стандартів, а також розвитку ризик-орієнтованих підходів до протидії незаконному обігу наркотичних засобів. Акцентовано на необхідності посилення аналітичної складової діяльності правоохоронних органів, удосконаленні процедур обміну інформацією, розвитку електронних інформаційних систем, зміцненні кадрового потенціалу та підвищенні ефективності профілактичної діяльності. Сформульовано висновок, що вдосконалення системи інституційного забезпечення протидії наркаторгівлі потребує комплексного реформування організаційно-правових засад функціонування уповноважених суб'єктів, гармонізації законодавства з міжнародними правовими стандартами, посилення міжвідомчої координації, розвитку міжнародного співробітництва та впровадження сучасних управлінських і цифрових технологій. Реалізація запропонованих підходів сприятиме підвищенню ефективності державної політики у сфері боротьби з незаконним обігом наркотиків, зміцненню національної безпеки та забезпеченню належного рівня захисту прав і законних інтересів громадян.

Ключові слова: наркаторгівля; незаконний обіг наркотичних засобів; інституційне забезпечення; організаційно-правовий механізм; правоохоронні органи; міжвідомча взаємодія; міжнародне співробітництво.

Історія статті:

Отримано: 03.07.2026

Прийнято: 30.08.2026

Опубліковано: 01.10.2026

Рекомендоване посилання:

Щерба В. Система інституційного забезпечення протидії наркаторгівлі: організаційно-правовий аспект. *Наука і правоохорона*. 2026. Вип. 3 (73). С. 208–217. DOI: 10.33270/05267303.20

*Відповідальний автор

© Щерба В., 2026. This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

Вступ

Сучасний розвиток міжнародних відносин, процеси глобалізації, цифровізації економіки і транснаціоналізації організованої злочинності зумовлюють істотне ускладнення механізмів незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Наркаторгівля є одним із найприбутковіших видів транснаціональної організованої злочинності, що становить серйозну загрозу національній безпеці держав, громадському здоров'ю, економічній стабільності й міжнародному правопорядку. Вона тісно пов'язана з відмиванням доходів, корупцією, незаконним обігом зброї, фінансуванням інших форм організованої злочинності, її нерідко використовують як джерело фінансування екстремістських і терористичних угруповань. За оцінками Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності (UNODC), масштаби світового ринку наркотиків щороку розширюються, а злочинні угруповання дедалі активніше використовують сучасні цифрові технології, криптовалюти, анонімні електронні платформи й міжнародні логістичні мережі для організації незаконного обігу наркотичних засобів.

Основою міжнародної системи протидії незаконному обігу наркотичних засобів є Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року¹. Саме цей міжнародно-правовий акт визначає основні стандарти державної політики у сфері протидії наркаторгівлі.

Ефективна протидія наркаторгівлі потребує не лише застосування заходів кримінально-правового характеру, а й формування комплексної системи інституційного забезпечення, яка передбачає узгоджену діяльність органів державної влади, правоохоронних структур, судових органів, суб'єктів міжнародного співробітництва й інститутів громадянського суспільства. Саме інституційний підхід надає можливість розглядати протидію незаконному обігу наркотиків як багаторівневу систему, у межах якої кожен суб'єкт має визначені повноваження, правові механізми впливу й відповідальність за реалізацію державної політики у відповідній сфері.

Актуальність дослідження організаційно-правових засад системи інституційного забезпечення протидії наркаторгівлі зумовлена необхідністю оцінювання сучасного стану функціонування відповідних державних механізмів, визначення проблем координації між уповноваженими органами та пошуку шляхів їх удосконалення. Практика протидії наркозлочинності засвідчує, що навіть за наявності розгалуженої нормативно-правової бази ефективність державної політики безпосередньо залежить від якості організаційної

взаємодії між суб'єктами боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, рівня їх інституційної спроможності й відповідності сучасним викликам.

Важливе значення ця проблематика має в умовах реформування правоохоронної системи України, наближення національного законодавства до європейських стандартів, посилення міжнародної співпраці у сфері протидії транснаціональній злочинності й необхідності забезпечення балансу між репресивними й превентивними заходами. Сучасна модель протидії наркаторгівлі має ґрунтуватися не лише на виявленні та покаранні осіб, причетних до незаконного обігу наркотиків, а й на запобіганні виникненню відповідних кримінальних практик, усуненні організаційних прогалин і підвищенні ефективності державного управління в цій сфері.

Теоретичне осмислення системи інституційного забезпечення протидії наркаторгівлі передбачає дослідження її структурних елементів, правового статусу суб'єктів, механізмів координації та нормативних засад їхньої діяльності. Організаційно-правовий аспект цієї проблематики охоплює аналіз компетенції органів, залучених до формування та реалізації антинаркотичної політики, особливостей їх взаємодії, а також правових інструментів, за допомогою яких здійснюють попередження, виявлення, припинення та розслідування злочинів, пов'язаних із наркаторгівлею.

Метою цієї статті є дослідження системи інституційного забезпечення протидії наркаторгівлі крізь призму організаційно-правового підходу, визначення її основних складових, аналіз ролі й повноважень відповідних суб'єктів, а також обґрунтування напрямів удосконалення механізмів державного реагування на поширення незаконного обігу наркотичних засобів.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань: висвітлити зміст поняття інституційного забезпечення протидії наркаторгівлі; окреслити основних суб'єктів відповідної системи й особливості їх організаційно-правового статусу; проаналізувати нормативні засади функціонування механізмів протидії незаконному обігу наркотиків; виявити проблемні аспекти міжвідомчої взаємодії та розробити пропозиції щодо підвищення ефективності інституційної системи.

Отже, дослідження організаційно-правового аспекту системи інституційного забезпечення протидії наркаторгівлі є важливим напрямом сучасних правових й управлінських досліджень, оскільки спрямоване на вдосконалення державних механізмів боротьби з одним із найнебезпечніших виявів організованої злочинності та забезпечення належного рівня суспільної безпеки.

¹ Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності : міжнар. док. від 15 листоп. 2000 р. *Верховна Рада України* : [офіц. сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_789

Огляд літератури

Упродовж 2021–2026 років проблему протидії наркоторгівлі в українській та зарубіжній юридичній науці досліджують переважно через категорії наркозлочинності, незаконного обігу наркотичних засобів, публічного адміністрування, міжнародної співпраці, діяльності правоохоронних органів й інституційної взаємодії. Власне поняття системи інституційного забезпечення протидії наркоторгівлі використовують нечасто, однак його зміст висвітлюють через аналіз суб'єктів, механізмів управління, нормативного регулювання та координації державної політики. Аспекти міжнародного контролю за наркотиками, незаконного обігу наркотичних засобів, наркозлочинності, контрабанди наркотиків, участі міжнародних організацій у протидії наркоторгівлі, а також зв'язку наркобізнесу з транснаціональною організованою злочинністю проаналізовано в працях українських і закордонних учених.

О. О. Полянський, Т. Л. Сироїд (2021) присвятили свої дослідження системі суб'єктів протидії злочинності, аналізували значення правоохоронних органів як ключових елементів державного механізму протидії кримінальним явищам.

О. О. Сорока, Ю. І. Матат й О. М. Шевчук (2024) розглядали організаційно-правові механізми протидії наркозлочинності крізь призму системи нормативно-правових актів компетенції органів державної влади й міжнародних стандартів європейської інтеграції України. Автори акцентують, що ефективність боротьби з наркоторгівлею залежить не лише від кримінальної відповідальності, а й від узгодженості роботи всіх суб'єктів державної політики.

В. О. Торічний (2023) досліджував організаційно-правові аспекти протидії контрабанді в системі забезпечення національної безпеки. Хоча робота не присвячена безпосередньо наркоторгівлі, її положення мають методологічне значення для аналізу протидії незаконному переміщенню наркотичних засобів через кордон. Автор акцентує на ролі державних інституцій та необхідності комплексного управління протидією незаконним потокам.

В. П. Корж (2025) вивчав питання організованої злочинної діяльності у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, вважаючи, що наркоторгівля має організований характер і злочинні структури використовують корупційні зв'язки; важливе значення має вдосконалення методики документування злочинів. Це дослідження доповнює організаційно-правовий аспект через криміналістичну складову.

Утім у наявних працях переважає або історико-правовий аналіз міжнародних актів, або кримінально-правова характеристика окремих діянь, або кримінологічний опис наркозлочинності. Значно менше уваги спрямовано на цілісний розгляд міжнародно-правових механізмів протидії

наркоторгівлі, поєднаний з аналізом сучасних інституційних механізмів ЄС, роль України як транзитної держави, а також вплив воєнного стану на форми та вияви наркозлочинності.

Матеріали та методи

Матеріалами дослідження стали нормативно-правові акти України у сфері запобігання та протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, міжнародні правові документи, наукові праці дослідників, аналітичні матеріали державних органів, а також результати узагальнення практики діяльності суб'єктів, уповноважених здійснювати боротьбу з наркоторгівлею. Нормативну основу дослідження становили, зокрема, положення Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними», який визначає систему органів та основні напрями державної політики в цій сфері.

Об'єктом дослідження визначено суспільні відносини, що виникають у процесі формування та функціонування системи інституційного забезпечення протидії наркоторгівлі. Предметом дослідження є організаційно-правові механізми взаємодії державних інституцій, їх повноваження, нормативне регулювання та практичні інструменти протидії незаконному обігу наркотичних засобів.

Методологічну основу дослідження становить комплекс загальнонаукових і спеціально-юридичних методів. За допомогою системного методу здійснено аналіз інституційної структури суб'єктів протидії наркоторгівлі, визначено взаємозв'язки між органами державної влади, правоохоронними структурами й іншими учасниками антинаркотичної політики. Формально-юридичний метод використано для дослідження змісту нормативно-правових актів, що регламентують повноваження органів державної влади у сфері протидії незаконному обігу наркотичних засобів. Метод структурно-функціонального аналізу застосовано для визначення ролі окремих інституцій у системі запобігання, виявлення, розслідування та припинення діяльності організованих наркоторгівельних мереж. Конкретно-історичний метод послугував для аналізу еволюції міжнародного антинаркотичного регулювання – від перших опіумних конференцій і конвенцій до сучасної системи міжнародних договорів і стратегічних актів. Порівняльно-правовий метод використано для зіставлення універсальних міжнародних норм, регіональних актів Європейського Союзу й національного законодавства України, а також для виявлення особливостей їх співвідношення. Метод тлумачення правових норм надав можливість з'ясувати зміст положень міжнародних конвенцій, рамкових рішень, директив, стратегій та програм у сфері контролю за наркотиками. Техніко-юридичний метод використано під час

аналізу структури нормативних актів, їх понятійного апарату та способів юридичного закріплення механізмів протидії наркоторгівлі. Метод аналізу й синтезу дав змогу поєднати міжнародно-правовий, кримінально-правовий, кримінологічний та інституційний підходи до обраної проблема-тики. Метод узагальнення використано під час формування висновків щодо стану та перспектив розвитку міжнародно-правових механізмів протидії наркоторгівлі. Крім того, було використано метод правового прогнозування, за допомогою якого окреслено напрями вдосконалення співробітництва України з міжнародними та європейськими інституціями в цій сфері. Порівняльно-правовий метод дав змогу зіставити національну модель інституційного забезпечення протидії наркоторгівлі з підходами, які застосовують в інших державах й у міжнародній практиці. За допомогою методу аналізу та узагальнення виявлено основні проблеми організаційної взаємодії суб'єктів протидії наркозлочинності, сформульовано пропозиції з удосконалення відповідного механізму. Дослідження здійснено із застосуванням міждисциплінарного підходу, що поєднує положення адміністративного, кримінального, кримінального процесуального права, державного управління та безпекознавства. Такий підхід надав можливість комплексно розглянути інституційну систему протидії наркоторгівлі як сукупність правових, організаційних й управлінських елементів.

Результати й обговорення

У сучасних реаліях діяльність міжнародних організацій щодо протидії незаконному обігу наркотиків не обмежується лише координацією роботи правоохоронних структур чи розробленням окремих рекомендацій у цій сфері. Нині сформувалася комплексна багаторівнева система, що охоплює міжнародно-правові механізми, стратегічне визначення напрямів діяльності, застосування кримінально-правових засобів, функціонування спеціалізованих установ, реалізацію заходів у сфері охорони здоров'я, профілактичні програми, лікування та реабілітацію, допомогу вразливим категоріям населення, а також співпрацю з інститутами громадянського суспільства.

Суттєвим політичним кроком для розширення цієї співпраці стала Європейська стратегія сусідства, запропонована 2004 року. Її значення полягало в тому, що вона поєднала зовнішньополітичний і безпековий виміри європейської політики та запропонувала модель поступового включення сусідніх держав до простору стабільності, добробуту й безпеки. У межах цього підходу боротьбу з транснаціональною організованою злочинністю розглянуто як один із ключових елементів зниження ризиків для Євросоюзу, а запобігання новим лініям поділу між Союзом і його сусідами – як політичну та

безпекову мету водночас. Попри те, що стратегія не усунула конфліктності на пострадянському просторі, вона створила концептуальну рамку, у якій співпраця України та ЄС у безпековій сфері набула послідовності (Siroid, 2021).

Водночас практична реалізація цього процесу виявила, що одним із найпроблемніших аспектів залишається ресурсне забезпечення. Попри наявність відповідної нормативної та концептуальної бази, значна кількість запланованих заходів протягом тривалого періоду не була забезпечена необхідним фінансуванням з боку України. Виразним прикладом цього стала державна програма у сфері протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів на 2003–2010 роки, яка передбачала, зокрема, активізацію міжнародного співробітництва, однак на практиці не отримала достатнього фінансового забезпечення¹. Унаслідок цього значну частину її положень втілювали лише в межах поточної роботи окремих установ, не забезпечуючи формування повноцінного інституційного механізму. Зазначене призводило до того, що навіть перспективні підходи до взаємодії залишалися обмеженими через недостатній рівень національної виконавчої спроможності.

Небезпека цього явища полягає не лише в незаконному розповсюдженні наркотичних засобів, а й у низці пов'язаних із ним процесів, зокрема корумпованості представників влади, відмиванні злочинних коштів, залученні транспортних і цифрових систем до протиправної діяльності, а також негативному впливі на навколишнє середовище через відходи, що утворюються внаслідок нелегального виробництва. У матеріалах Європейського Союзу зазначено, що торгівля наркотиками залишається одним із найприбутковіших нелегальних ринків, обсяг якого лише в країнах ЄС оцінюють орієнтовно в 30 млрд євро щороку².

Окремим напрямом еволюції нормативного регулювання стало реагування на поширення нових психоактивних речовин, які нерідко мають властивості, схожі на речовини, що вже знаходяться під контролем міжнародних конвенцій ООН, проте формально не включені до встановлених переліків. Відповідний документ передбачив механізм віднесення таких речовин до категорії «наркотиків» і наділив Європейську комісію повноваженнями ухвалювати делеговані акти щодо їх включення до спеціального додатка. Під час ухвалення рішення Комісія має враховувати низку критеріїв, зокрема масштаби й

¹ Вирок Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 18 січ. 2022 р. у судовому провадженні 1-кп/359/316/2022. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102584775>

² Regulation (EU) 2023/1322 of the European Parliament and of the Council of 27 June 2023 on the European Union Drugs Agency (EUDA) and repealing Regulation (EC) No 1920/2006. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1322/oj>

особливості використання речовини, рівень її доступності, ризик поширення на території Союзу, ступінь негативного впливу на здоров'я людини, токсичність, а також здатність спричинити зловживання або залежність. Крім того, оцінюють можливий соціальний вплив таких речовин на окремих осіб і суспільство загалом, а також характер злочинної діяльності, пов'язаної з їх обігом, передусім якщо йдеться про організовані чи систематичні правопорушення, які забезпечують отримання значного незаконного прибутку (Malyshko, & Kubrak, 2022).

План дій ЄС щодо боротьби з наркотиками на 2021–2026 роки деталізував окреслені напрями шляхом визначення конкретного комплексу практичних заходів. У ньому увагу зосереджено на ліквідації організованих злочинних угруповань з високим рівнем загрози, виявленню незаконного обігу наркотиків і прекурсорів у великих масштабах на кордонах ЄС, протидії використанню транспортно-логістичних та цифрових каналів для наркоторгівлі, припиненню нелегального виробництва, а також розвитку заходів із профілактики, лікування та зменшення негативних наслідків вживання наркотиків. Така структура демонструє, що європейський підхід поєднує контроль за пропозицією з роботою над попитом і наслідками наркотизації (Sobko, & Mokh, 2023).

Дорожня карта ЄС, затверджена Європейською комісією в жовтні 2023 року, переорієнтувала увагу на найвразливіші елементи сучасних схем наркотрафіку. Передбачені в ній 17 заходів об'єднано в чотири ключові напрями: посилення безпеки портів у межах Європейського портового альянсу, ліквідація діяльності злочинних мереж із високим рівнем ризику, недопущення проникнення кримінальних угруповань у легальну економіку, а також розширення міжнародної взаємодії з партнерами¹. У цьому документі наркотрафік розглянуто вже не тільки як незаконний обіг речовин, а як мережу, що використовує порти, фінансові операції, цифрові канали, логістику й легальний бізнес.

Некриміналізовані підходи політики Європейського Союзу у сфері протидії наркотикам спрямовані насамперед на охорону здоров'я людей, які мають наркотичну залежність. Комплекс заходів охоплює профілактику, раннє виявлення проблеми, консультування, медичне лікування, реабілітацію, соціальну адаптацію та відновлення, що розглядають як складові єдиного механізму реагування. Така модель ґрунтується на розумінні того, що зменшення попиту на наркотичні речовини сприяє не лише покращенню громадського здоров'я, а й скороченню обсягів внутрішнього ринку, який визначає рівень

прибутковості незаконного наркобізнесу (Hladkova, 2019).

У цій системі Управління ООН з наркотиків і злочинності є глобальним партнером, що забезпечує державам аналітичну, методологічну та практичну підтримку. Показники, згідно з якими в Європі налічується близько 3,4–4,0 млн споживачів опіатів, із яких 2,21–2,53 млн проживають у країнах Східної та Південно-Східної Європи, засвідчують значний масштаб проблеми в регіоні, до якого належить і Україна. За таких обставин лікування та реабілітація є не лише елементами соціальної допомоги, а й важливими складовими комплексної політики, спрямованої на зниження попиту на наркотики, профілактику ВІЛ-інфекції, зниження рівня повторних правопорушень і скорочення злочинів, пов'язаних із наркотиками.

Програми Treatnet Phase I та Treatnet Phase II демонструють, як стратегічні підходи ООН реалізуються на практичному рівні. Завдяки створенню мережі ресурсних центрів, розробленню навчальних матеріалів, підготовці фахівців і підтримці організацій, що надають послуги, UNODC спрямовує діяльність не лише на контроль за обігом психоактивних речовин, а й на розвиток якісних стандартів лікування залежності, зниження стигматизації та створення національних систем підтримки й допомоги. Водночас регіональна програма для Південно-Східної Європи має комплексний характер й охоплює питання верховенства права, протидії організованим злочинності та незаконному обігу наркотиків, а також напрями профілактики й лікування розладів, пов'язаних із вживанням наркотичних речовин. Політика Європейського Союзу у сфері зменшення шкоди зосереджується переважно на запобіганні поширенню інфекційних захворювань, зниженні ризику передозувань і смертності, а також на впровадженні альтернативних підходів замість винятково примусових заходів (Stupnyk et al., 2022).

Проблема виявляється передусім в установах виконання покарань, оскільки серед осіб, які там перебувають, значна кількість має наркотичну залежність, психічні розлади, ВІЛ-інфекцію, вірусні гепатити й інші хронічні захворювання. Тому антинаркотична політика фактично виходить за межі кримінального права та належить до сфери охорони здоров'я, пенітенціарної політики та соціальної реінтеграції (Hladkova, 2019).

Важливим напрямом є також робота з особами, у яких одночасно спостерігаються наркотична залежність і психічні розлади. Висновки Ради ЄС 2025 року визначають необхідність застосування міждисциплінарного підходу, розроблення індивідуалізованих заходів допомоги, забезпечення ефективної взаємодії між відповідними службами та створення зіставних систем збору даних. З огляду на те, що в окремих групах пацієнтів, які проходять лікування від наркотичної

¹ Про судову практику у справах про контрабанду та порушення митних правил : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 3 черв. 2005 р. № 8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-05#Text>

залежності, до 80 % мають супутні проблеми із психічним здоров'ям, цей аспект посідає важливе місце в наркополітиці Європейського Союзу.

Порядок денний сталого розвитку розширює інституційний аспект антинаркотичної політики завдяки Цілі сталого розвитку 3, у межах якої протидія поширенню наркотиків розглядають у контексті зниження рівня передчасної смертності, підтримки психічного здоров'я, запобігання та лікування розладів, пов'язаних із вживанням психоактивних речовин, а також забезпечення доступності медичної допомоги. Такий підхід формує розуміння, що протидія нафторговлі має передбачати не лише заходи контролю за нелегальним обігом наркотиків, а й комплексне вирішення соціальних та медичних наслідків наркотизації населення.

Європейська програма профілактики EUPC спрямована на розвиток професійних компетентностей фахівців, які беруть участь у розробленні рішень, формуванні політики та реалізації практичних заходів із запобігання вживанню психоактивних речовин у Європі. Вона призначена для координаторів профілактичних напрямів, спеціалістів, представників органів влади, керівників профілактичних програм і членів неурядових організацій. Програма забезпечує комплексний, але водночас доступний огляд ключових аспектів профілактики, зокрема причин і поширеності вживання психоактивних речовин, підходів до шкільної, сімейної та середовищної профілактики, питань адвокації та оцінювання ефективності заходів. Її основною метою є запровадження єдиних стандартів навчання та посилення якості й результативності профілактичної політики в європейському регіоні (Stupnyk, Hromovyi, & Petryk, 2021).

Водночас Європейський Союз розробляє спеціалізовані рекомендації та короткі практичні посібники, спрямовані на підтримання ефективного реагування на актуальні проблеми. Важливе місце серед таких матеріалів посідає мініпосібник «Школи та наркотики: медичні і соціальні відповіді», у якому узагальнено основні підходи до розроблення та впровадження заходів протидії проблемам, пов'язаним із вживанням наркотиків у шкільному середовищі. У документі представлено аналіз доступних форм втручання, розглянуто результати оцінювання їхньої ефективності, а також сформульовано висновки, корисні для формування політики та практичної діяльності.

EMPACT у цій системі має значення не як самостійний інструмент, а як механізм трансформації загальних стратегічних пріоритетів Європейського Союзу в скоординовану оперативну діяльність держав-учасниць. Внесення незаконного обігу наркотиків до переліку його пріоритетних напрямів передбачає розгляд канабісу, кокаїну, героїну, синтетичних наркотиків і нових психоактивних речовин не лише як окремих

об'єктів вилучення, а як елементів діяльності організованих злочинних мереж. У зв'язку з цим увагу зміщують від факту виявлення забороненої речовини до дослідження структури й механізмів функціонування таких мереж: їхньої логістики, джерел фінансування, розподілу ролей між учасниками й типових способів приховування злочинної діяльності (Koretskyi, & Kyryliuk, 2026).

У межах такої моделі Європол виконує роль не лише джерела інформаційної підтримки, а й механізму інтеграції різнопланових відомостей у цілісну аналітичну картину, придатну для проведення розслідувань. Дослідження ринкових тенденцій, організаційних моделей нафторговлі, логістичних маршрутів постачання та налагодження співпраці з приватним сектором дає змогу перейти від аналізу окремих злочинних випадків до виявлення структури та принципів функціонування кримінальних мереж. Прикладом такого підходу є Analysis Project Cola, спрямований на вивчення ринку кокаїну, де ключовими завданнями є не лише фіксація фактів вилучення наркотичних речовин, а й відстеження шляхів їх переміщення, джерел фінансування та взаємозв'язків між членами злочинних угруповань (Solovei, 2023).

Передусім судовий аспект такої взаємодії забезпечує Євроюст, адже розслідування злочинів, пов'язаних із транскордонним обігом наркотиків, майже завжди охоплюють кілька юрисдикцій, відмінності в процесуальних правилах і потребують оперативної координації доказової бази. Координація діяльності спільних слідчих груп, урегулювання питань конфлікту юрисдикцій та супровід процедур арешту й конфіскації активів дають змогу перевести протидію нафторговлі з рівня окремих поліцейських заходів у площину комплексного кримінального переслідування. Водночас CEPOL виконує ключову роль у підготовці та підвищенні кваліфікації правоохоронних кадрів, що сприяє ефективному й однаковому застосуванню європейських інструментів у державах-членах (Korzh, 2026).

Трансформація EMCDDA в EUDA 2025 року офіційно закріпила цей стратегічний перехід. Повноваження нового агентства виходять за межі традиційного збору та оприлюднення інформації, охоплюючи раннє виявлення та попередження щодо речовин високого ризику, аналіз явища полінарковживання, підтримку судово-токсикологічних лабораторій, а також поширення науково обґрунтованих підходів до втручання. Отже, аналітична роль Європейського Союзу поступово еволюціонує від фіксації поточного стану до проактивного реагування на динамічні зміни ринку наркотиків.

Медико-соціальний компонент не відокремлюється від безпекового, оскільки наслідки наркотизації формують додаткові чинники ризику. У співпраці з EMCDDA, а нині – EUDA, ECDC спрямовує увагу на моніторинг інфекційних

захворювань серед осіб, які вживають ін'єкційні наркотики. У цьому контексті ВІЛ, вірусні гепатити, туберкульоз й інші інфекційні хвороби розглядають не лише як проблему громадського здоров'я, а й як індикатор спроможності держави ефективно взаємодіяти з групами підвищеного ризику на ранніх етапах, запобігаючи переходу проблеми в кримінально-правову або пенітенціарну площину.

Платформа політики ЄС у сфері охорони здоров'я та Форум громадянського суспільства з питань наркотиків виконують важливу функцію в тих сферах, де формальні інституції мають обмежений доступ до локального досвіду та практик. Організації, які опікуються питаннями зменшення шкоди, лікування, профілактики та соціальної реінтеграції, здатні оперативніше виявляти нові тенденції, ніж вони відображаються в офіційній статистиці чи кримінальних звітах. Водночас EuroHealthNet розширює цей підхід, акцентуючи на ширшому спектрі соціальних детермінант здоров'я. У такому розумінні наркотику розглядають не лише як наслідок індивідуального вибору або діяльності незаконних ринків, а й як явище, зумовлене бідністю, соціальною ізоляцією, недостатньою доступністю послуг, нестабільністю соціального середовища та впливом комерційних практик, що сприяють формуванню ризикованої поведінки (Hutorova, 2026).

У зовнішньополітичному вимірі Європейський Союз розглядає протидію незаконному обігу наркотиків як невід'ємний елемент забезпечення власної безпеки, а не лише як напрям співпраці з третіми країнами. Активна участь у діяльності ООН, взаємодія з UNODC, фінансова підтримка програм у державах-партнерах і розвиток діалогу з регіонами, пов'язаними з наркотрафіком, зумовлені тим, що процеси виробництва, транспортування й збуту наркотиків мають транснаціональний характер і не обмежуються кордонами ЄС. Унаслідок цього європейська наркополітика реалізується на двох взаємопов'язаних рівнях: внутрішньому – через діяльність інституцій та впровадження спільних стандартів, зовнішньому – шляхом міжнародних програм, партнерств і координації зусиль у сфері управління ризиками (Omelchuk, Krushynskyi, 2020).

Передусім слід зазначити, що діяльність міжнародних організацій у сфері протидії незаконному обігу наркотиків є комплексною та багаторівневою. На рівні Європейського Союзу вона охоплює широкий спектр напрямів, зокрема нормативно-правове регулювання, стратегічне планування, міжвідомчу координацію, функціонування спеціалізованих агенцій, розвиток профілактичних заходів, лікування та програми зі зменшення шкоди, підтримку вразливих категорій населення, впровадження гендерно орієнтованих підходів, протидію організованим злочинності, а також активну міжнародну співпрацю. До цієї системи входять як правоохоронні й судові

інституції – Європол, Євроюст і CEPOL, так і аналітичні, медичні та соціальні організації – EUDA, ECDC, Платформа політики ЄС у сфері охорони здоров'я, Форум громадянського суспільства з наркотиків, EuroHealthNet, а також UNODC й інші міжнародні партнери. Водночас сучасні тенденції засвідчують, що, попри масштабні заходи, проблема незаконного обігу наркотиків у Європейському Союзі та на глобальному рівні залишається актуальною. У зв'язку з цим удосконалення механізмів міжнародної взаємодії у сфері протидії наркоторгівлі є постійним процесом, який потребує своєчасного реагування на появу новітніх технологій, трансформацію злочинних схем, поширення нових психоактивних речовин і виникнення нових медико-соціальних викликів (Holovin, 2021).

Висновки

Здійснене дослідження дає підстави стверджувати, що система інституційного забезпечення протидії наркоторгівлі є складним багаторівневим організаційно-правовим механізмом, ефективність функціонування якого визначають не лише якістю нормативно-правового регулювання, а й рівнем координації діяльності суб'єктів публічної влади, міжнародного співробітництва, інформаційного обміну та застосування сучасних управлінських і цифрових інструментів. В умовах глобалізації незаконний обіг наркотичних засобів набув транснаціонального характеру, що зумовлює необхідність комплексного підходу до формування державної антинаркотичної політики та її інституційного забезпечення. Міжнародна практика також розглядає організаційно-правові засади протидії наркозлочинності як систему нормативних й адміністративних механізмів, спрямованих на координацію діяльності уповноважених суб'єктів.

Встановлено, що сучасна система інституційного забезпечення протидії наркоторгівлі охоплює широке коло державних органів, діяльність яких має взаємодоповнювальний характер. До її складу належать правоохоронні органи, органи прокуратури, судові органи, митні та прикордонні служби, спеціалізовані підрозділи фінансового моніторингу, органи охорони здоров'я, а також суб'єкти міжнародного співробітництва. Водночас аналіз чинної моделі свідчить про наявність низки проблем, пов'язаних із дублюванням окремих повноважень, недостатньою міжвідомчою взаємодією, фрагментарністю інформаційного обміну, відсутністю єдиної цифрової платформи координації діяльності й недостатнім рівнем аналітичного забезпечення управлінських рішень. Саме узгодженість компетенції суб'єктів та чіткий розподіл їхніх функцій визначають результативність державної політики у сфері протидії кримінальним правопорушенням.

Обґрунтовано, що організаційно-правовий аспект функціонування інституційної системи має ґрунтуватися на принципах законності, верхо-

венства права, відкритості, відповідальності, міжвідомчої взаємодії, пропорційності заходів державного примусу, дотримання прав і свобод людини й невідоротності юридичної відповідальності за злочини у сфері незаконного обігу наркотичних засобів. Важливе значення мають гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами, імплементація положень міжнародних конвенцій і рекомендацій, а також активізація співробітництва з міжнародними правоохоронними організаціями у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності.

Доведено, що подальше вдосконалення системи інституційного забезпечення слід здійснювати шляхом модернізації нормативно-правової бази, удосконалення адміністративно-правового статусу суб'єктів протидії накроторгівлі, розвитку механізмів міжвідомчої координації, цифровізації правоохоронної діяльності, упровадження ризик-орієнтованих моделей аналізу криміногенної ситуації, зміцнення кадрового потенціалу та підвищення рівня професійної підготовки працівників. Важливим напрямом залишається розвиток фінансового моніторингу незаконних доходів, посилення механізмів конфіскації активів, отриманих злочинним шляхом, а також удосконалення системи міжнародного інформаційного обміну.

Крім правоохоронного складника, стратегія протидії накроторгівлі має поєднувати профілактичні, соціальні, медичні й реабілітаційні заходи, спрямовані на зниження попиту на наркотичні засоби, ресоціалізацію осіб із

наркотичною залежністю та підвищення рівня правової культури населення. Лише комплексне поєднання превентивних, правоохоронних, економічних і соціальних інструментів забезпечує довгострокову ефективність державної антинаркотичної політики.

Отже, удосконалення системи інституційного забезпечення протидії накроторгівлі необхідно здійснювати на засадах комплексності, системності й інтегрованості із забезпеченням ефективної взаємодії всіх суб'єктів публічного управління, належного нормативно-правового регулювання, сучасного інформаційно-аналітичного супроводу та міжнародної кооперації. Реалізація зазначених напрямів сприятиме підвищенню ефективності державної політики у сфері протидії незаконному обігу наркотичних засобів, зміцненню національної безпеки, захисту прав і свобод людини та виконанню Україною міжнародних зобов'язань у сфері боротьби з транснаціональною організованою злочинністю.

Подяки

Немає.

Фінансування

Дослідження не фінансувалося.

Конфлікт інтересів

Немає.

References

- [1] Budik, I.M. (2024). Determinants of crimes committed by members of criminal organizations in the sphere of trafficking in narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues and precursors. *Analytical-Comparative Jurisprudence*, 5, 672-679. Retrieved from <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/70558>.
- [2] Hladkova, Ye.O. (2019). Features of the phenomenon of drug crime in Ukraine under modern conditions. *Bulletin of the Criminological Association of Ukraine*, 1(20), 56-65. Retrieved from <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/5219>.
- [3] Hladkova, Ye.O. (2019). State, Structure, and Dynamics of Drug-Related Crime in Ukraine. *Bulletin of the Criminological Association of Ukraine*. 2 (21). 92-100. Retrieved from <http://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/5815>.
- [4] Holovin, D.V. (2021). Criminalistic Characteristics of Crimes in the Sphere of Illegal Trafficking of Narcotic Drugs, Psychotropic Substances, Their Analogues, or Precursors. *Bulletin of Kharkiv National University of Internal Affairs*. 94(3), 234–242. DOI: 10.32631/v.2021.3.21.
- [5] Hutorova, N.O. (2026). Illicit Cannabis Trafficking: Issues of the Retroactive Effect of the Criminal Law in Time. *Bulletin of the Criminological Association of Ukraine*. 37(1). 5-17. DOI: 10.32631/vca.2026.1.p1.01.
- [6] Koretskyi, S.M., Kyrlyuk, V.A. (2026). Alcoholization and Drug Abuse as Factors of Criminal Behavior. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*. 3(94), 134-139. DOI:10.24144/2307-3322.2026.94.3.17.
- [7] Korzh, V.P. (2026). Theoretical Provisions of the Methodology for Investigating Organized Criminal Activity in the Field of Illicit Drug Trafficking. *Bulletin of the Criminological Association of Ukraine*. 35(2). 175-193. DOI: 10.32631/vca.2025.2.44.
- [8] Malyshko, M.H., Kubrak, R.M. (2022). Analysis of Certain Components of the Characteristics of Drug-Related Crime in Ukraine. *Analytical and Comparative Jurisprudence*. 3. 199-203. DOI: 10.24144/2788-6018.2022.03.36.

- [9] Omelchuk, O., Krushynskiy, S. (2020). Qualification of Smuggling of Narcotic Drugs, Psychotropic Substances, Their Analogues and Precursors or Counterfeit Medicinal Products Committed in Complicity and in Conjunction with Other Crimes. *University Scientific Notes*. 3(4), 286-296. DOI: 10.37491/UNZ.75-76.29.
- [10] Pyrozhenko O.S. (2025). Decriminalization of Illegal Drug Handling Without the Purpose of Sale: "The Ice Has Broken". *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series «Law»*. 4(92), 186-192. DOI: 10.24144/2307-3322.2025.92.4.25.
- [11] Siroid, T.L. (2021). The International Legal Mechanism for Ensuring the Right to Health of Women Prisoners. *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 3, 45-51. DOI: 10.31733/2078-3566-2021-3-444-51.
- [12] Sobko H.M., Mokh T.P. (2023). Criminological Aspects and Prevention of Drug Crime. *Kyiv Law Journal*. 1, 317-320. DOI: 10.32782/klj/2023.1.48.
- [13] Solovei V.V. (2023). Organized Crime in the Sphere of Illicit Trafficking of Narcotic Drugs, Psychotropic Substances or Their Analogues as an Object of Criminological Research. *Analytical and Comparative Jurisprudence*. 4, 400-404. Retrieved from <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/287311/281211>.
- [14] Stupnyk Ya.V., Hromovyi A.O., Petryk V.V. (2021). On the Issue of Improving the Mechanism for Combating Drug-Related Crime. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series «Law»*. 64, 295-301. DOI: 10.24144/2307-3322.2021.64.54.
- [15] Stupnyk Ya.V., Martsenyshyn Yu.I., Hetsko M.M., Matsola A.A. (2022). Counteraction to Drug-Related Crime as a Comprehensive System of Legal Response by Law Enforcement Agencies to Criminal Phenomena. *Analytical and Comparative Jurisprudence*. 5, 372-376. DOI: 10.24144/2788-6018.2022.05.69.

Список використаних джерел

- [1] Будік І. М. Детермінанти злочинів, що вчиняють учасники злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. Вип. 5. С. 672–679. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/70558>.
- [2] Гладкова Є. О. Особливості феномену наркозлочинності в Україні в сучасних умовах. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2019. № 1 (20). С. 56–65. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/5219>.
- [3] Гладкова Є. О. Стан, структура й динаміка наркозлочинності в Україні. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2019. № 2 (21). С. 92–100. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/5815>.
- [4] Головін Д. В. Криміналістична характеристика злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2021 № 94 (3). С. 234–242. DOI: 10.32631/v.2021.3.21.
- [5] Гуророва Н. О. Незаконний обіг канабісу: питання зворотної дії закону про кримінальну відповідальність у часі. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2026. № 37 (1). С. 5–17. DOI: 10.32631/vca.2026.1.p1.01.
- [6] Корецький С. М., Кирилюк В. А. Алкоголізація та наркотизація як фактори криміногенної поведінки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2026. Т. 3. № 94. С. 134–139. DOI: 10.24144/2307-3322.2026.94.3.17.
- [7] Корж В. П. Теоретичні положення методики розслідування організованої злочинної діяльності у сфері незаконного обігу наркотичних засобів. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2026. № 35 (2). С. 175–193. DOI: 10.32631/vca.2025.2.44.
- [8] Малишко М. Г., Кубрак Р. М. Аналіз окремих складових характеристики наркозлочинності в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 3. С. 199–203. DOI: 10.24144/2788-6018.2022.03.36.
- [9] Омельчук О., Крушинський С. Кваліфікація контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів, вчиненої у співучасті та за сукупністю з іншими злочинами. *Університетські наукові записки*. 2020. № 3–4. С. 286–296. DOI: 10.37491/UNZ.75-76.29.
- [10] Пироженко О. С. Декриміналізація незаконного поводження з наркотиками без мети збуту: «крига скресла». *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2025. Серія «Право». Т. 4. № 92. С. 186–192. DOI: 10.24144/2307-3322.2025.92.4.25.
- [11] Сироїд Т. Л. Міжнародно-правовий механізм забезпечення права на здоров'я жінок-в'язнів. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 3. С. 45–51. DOI: 10.31733/2078-3566-2021-3-444-51.
- [12] Собко Г. М., Мох Т. П. Кримінологічні аспекти та профілактика наркозлочинності. *Київський часопис права*. 2023. № 1. С. 317–320. DOI: 10.32782/klj/2023.1.48.

- [13] Соловей В. В. Організована злочинність у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів як об'єкт кримінологічного дослідження. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 4. С. 400–404. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/287311/281211>.
- [14] Ступник Я. В., Громовий А. О., Петрик В. В. До питання вдосконалення механізму протидії наркозлочинності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2021. № 64. С. 295–301. DOI: 10.24144/2307-3322.2021.64.54.
- [15] Ступник Я. В., Марценишин Ю. І., Гецько М. М., Мацола А. А. Протидія наркозлочинності як комплексна система правової реакції правоохоронних органів на злочинні явища. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 5. С. 372–376. DOI: 10.24144/2788-6018.2022.05.69.

SHCHERBA Viktoriia

PhD in Law, Associate Professor, Department of Criminal Law of the National Academy of Internal Affairs

03035, 1 Solomianska Sq., Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8529-7979>

Institutional Framework for Combating drug Trafficking: the Organizational and Legal Aspect

Abstract. The article examines the system of institutional support for combating drug trafficking through the prism of the organizational and legal aspects of its functioning under the conditions of contemporary transformations of the security environment. The relevance of the topic is determined by the growing scale of the illicit trafficking of narcotic drugs, psychotropic substances, and precursors, the expansion of transnational organized crime, the increasing use of digital technologies and electronic platforms for illegal activities, and the need to improve public administration mechanisms in the field of combating drug-related crime in accordance with international standards and Ukraine's international obligations. The purpose of the article is to provide a comprehensive analysis of the institutional framework for combating drug trafficking, to identify its structural elements and the specific features of the organizational and legal regulation governing the activities of the entities involved, and to substantiate the principal directions for improving mechanisms of interagency cooperation and the regulatory framework in this area. The methodological basis of the study comprises general scientific and special legal methods, including the systemic, structural-functional, formal legal, comparative legal, logical-semantic, and institutional methods. Particular attention is paid to the analysis of organizational and legal challenges, including overlapping powers among certain authorities, insufficient interagency coordination, fragmented legal regulation, the need to improve mechanisms of international cooperation, the adaptation of national legislation to European standards, and the development of risk-based approaches to combating illicit drug trafficking. The article emphasizes the necessity of strengthening the analytical capacity of law enforcement agencies, improving information-sharing procedures, developing electronic information systems, enhancing human resource capacity, and increasing the effectiveness of preventive measures. It is concluded that improving the institutional framework for combating drug trafficking requires comprehensive reform of the organizational and legal foundations governing the activities of the authorized entities, harmonization of national legislation with international legal standards, strengthening interagency coordination, expanding international cooperation, and introducing modern managerial and digital technologies. The implementation of the proposed approaches will contribute to enhancing the effectiveness of state policy in combating illicit drug trafficking, strengthening national security, and ensuring an appropriate level of protection of the rights and legitimate interests of citizens.

Keywords: drug trafficking; illegal circulation of narcotic drugs; institutional support; organizational and legal mechanism; law enforcement agencies; interagency cooperation; international cooperation.